

AZ ÉLETKOROK POLITIKAI TÍPUSAI¹

EGYÉNISÉGEK elemzésénél általában fontos típusalkotó szempont, vajjon a lelki életnek melyik mozzanata bennük az uralkodó: a tárgyra irányuló ész-e, vagy pedig az én állapotát tükröző érzelem? Ezen az alapon az egyéniségek két nagy csoportba tartoznak: az objektív embernek és a szubjektív embernek típusába. Hasonlóképp az államférfiak is. Gyakorta emlegetjük az észpolitikust és az érzelmi politikust, különbséget teszünk a klasszikus és a romantikus államférfiak között, sőt találó lenne a politikusoknak hideg apollói és meleg dionysosi típusáról szólnunk. Az egyéniségeknek az ész és az érzelem ellentétére épített kategorizálását kiegészíti a lelki élet harmadik mozzanatának, az akaratnak bekapcsolása, amely mind az objektív, mind a szubjektív ember lelki típusának további színezésében döntő szerepet játszik.

Az objektív típusú államférfi hideg, tartózkodó, flegmatikus, magaviseletében egyenletes, nem közlékeny, méltóságának tudatában van, majesztétikus, le nem ereszkedő, ami könnyen a gög látszatát kelti. Sokszor ez nem gög, hanem önvédelem, hogy ne kelljen a tárgy alapos ismerete híján nyilatkoznia. Az objektív államférfi-típusnak ez a viselkedésmódja abból fakad, hogy benne az ész munkája az uralkodó: a dolgokat sok oldalról hidegen vizsgálja, ezért óvatos, könnyelműen nem ítél és nyilatkozik, kockázatra nem hajlamos. Erősen hajlik az elmélyedő kontemplációra, ezért terveit lassan érleli ki, de aztán makacsul ragaszkodik hozzájuk. Aprólékosan gondos a politikai eszménynek és munkatervnek kidolgozásában, mindig attól tartva, hogy következetlenségen kapják rajta s támadják. Ezért fantáziáját a valóság pórázán tartja, terveit sokáig melengeti, sokszor politikai cunctator, aki a végső következmények logikus elgondolása miatt elszalasztja a cselekvés alkalmát. A dolgokat és problémákat minden oldalról fontolóra veszi, a valóság adekvát képét iparkodik megszerkeszteni rendszeres bizonyítás alapján; a társadalmi-állami életet mint egészet nézi s mint ilyent akai ja tárgyyszerűen fogalmi hálójába fogni.

De ebből az alaposágból, logikai teljességre törekvésből következik, hogy ösztönszerűen fél a rögtönzéstől, nem meleg improvizáló, hanem hideg, klasszikus szónok, aki minden mondatának jelentőségét előre leméri. Mivel a hűvös logikai gondolatmenet lényében az uralkodó, hiányzik belőle a belső hév, magával ragadó pátosz és sugalmazó erő. Egyénisége inkább tiszteletet, mint szeretetet gerjeszt.

¹ A kitűnő szerzőnek „Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata“ c. sajtóalatt levő két kötetes művéből közöljük ezt a részt. *A szerk.*

Nem hódító erő: meggyőz, de nem legyőz. Ahogy a klasszikus típusú tudós nem szuggesztív tanár, mert előadásait előre gondosan kidolgozza (Ostwald „beszélő könyvnek“ nevezi), akkép az objektív típusú államférfi is beszédeit előre kicsiszolja, amiért is hiányzik belőle a személyes melegség és közvetlen inspiráció. Az objektív típusú államférfiban az ész tevékenysége a túlnyomó, ezért ha ehhez valóságérzék nem kapcsolódik, nagy a hajlandósága a pusztá elvekben való gondolkodásra. Mint a princípiumok embere, egyenest fölfelé tör az ideálhoz, szinte csúcsíves architektonikai rendszerben gondolkodik és politizál: gótikus államférfi. Magasba törő ideáljával s elveivel tiszteletet, sőt áhítatot ébreszthet, az eszmények boltozatainak misztikus magasságába ragadhatja a lelket, de lényegében mégis hidegen hagyja, cselekvésre sugalmazó erő nem árad ki belőle.

A szubjektív típusú államférfiban nagy az elevenesség, közvetlenség és melegség, a magával ragadó entuziazmus; a benyomásokra és gondolatokra hirtelen hat vissza, ezeket érzelemmel itatja át, a változatosságra hajlik, örökös szellemi mozgékonyásban él, cikázó elmejárású és fantáziájú, rendkívül termékeny gondolatai rajban röpdülnek, azonban csak fölveti őket, de már nincs nyugalma részletes kidolgozásukra: a belső logikai zártságra, elvi rendszerre törekvés hiányzik belőle. Ezért nem a szilárd és terjedelmes munkaprogrammok embere, aki szívósan, esetleg évtizedekig ragaszkodik eszméihez. Viszont előnye, hogy fejlődésképesebb, mint az elvek merev embere. Könnyen termel gondolatokat, de nem a logika szillogisztikus díszlépéseiben, hanem túlnyomóan közvetlen intuícióval és fantáziával. Ezért a szubjektív politikai típus átlag könnyen változtatja nézeteit, kevésbé következetes, hajlik a meglepő politikai páfordulásokra, erősen impresszionista és impulzív, fantáziája gyakran foszforeszkál. Minthogy inkább az intuíciójára támaszkodik s az ösztön buzog benne, ezért a társadalmi-állami életnek csak egy-egy oldalába, valamely részletébe szeret hirtelen és élesen bevilágítani. Ekkor is hajlamos arra, hogy a kérdést, az őt éppen érdeklő részlettárgyat az érzelemben mártsa s ebbe belemélyülve, az egész világban egyoldalúan csak ezt lássa, egy-egy kedvelt részletnek természetét az élet egész körére rávetítse, nem úgy, mint az objektív típusú államférfi, aki gondolatait logikusan és rendszeresen kiépítve, mindig totalitásra törekszik.

Minthogy erős az érzelmi élete, sugalmazó hatású szónok, kinek pátosza és képelete megfogja hallgatóit, beszéde nem előre kihímezett hideg kárpitmunka, hanem melegében mintegy a hallgatósága előtt készül, eszméi és gondolatmenete in statu nascendi közvetlenül ragadják meg azokat, akik szavát lesik. Kitűnően improvizál s ezt maga is mint meleg alkotómunkát élvezi. Ezért a szubjektív államférfinak nagy a hódító lelki hatása. A váratlan helyzetben rögtön feltalálja magát, talpraesett, gyorsan alkalmazkodik. Érzelmi alaptermészeténél fogva beszédében fokozott a mozgalmasság; nem elvont, hanem szemléletes és plasztikus, hajlik a dagályra, a szentimentális cifraságra, a kanyargó csigavonalak szónoki ornamentikájára: ha az objektív államférfi gótikus, akkor a szubjektív a barokk-politikus. Erős az érzelmi reakció módja, szangvinikus; ezért a harc embere, született

agitátor. Politikáját szuggesztív lelki kisugárzásba építi. Pártalakító és pártösszetartó temperamentum, aki erőt tud önteni a csüggedőbe és sugalmazni tud a kitartásra. Nagy akaratnevelő a maga példájával: megsokszorozítja a maga energiáját a mások lelkében. Az objektív apollói államférfi világít, de nem melegít; a szubjektív, dionysosi államférfi rövid ideig fénylik, de mindjárt olvaszt is. Az objektív államférfi élete afféle szabványos, klasszikus dráma, amelyet mint egészet egységben látunk, minden jelenet logikusan a főcselekményt szolgálja. A szubjektív államférfi élete szabálytalan, de lelkünket jobban megfogó romantikus darab, mely tele van ellenmondással, nincsen egységes tengelye, de nagyszerű részek vannak benne, amelyek mélyen a lelkünkbe markolnak.

Az objektív és a szubjektív, a klasszikus és a romantikus, az apollói és a dionysosi államférfinak ez a lelki rajza természetesen csak a szélső típust képviseli. A legtöbb államférfi lelki struktúrája átmeneti forma a kettő között. Ha Augustus császárt, Richelieu-t, Colbert-t, Metternichet, Ito herceget, Disraelit, Deákot az objektív államférfi-típusba soroljuk, ez távolról sem jelenti azt, mintha egészen érzelemtől mentesen üzték volna a politikát. S ha Cromwellt, br. Steint, Clémenceau-t, Briandt, Lloyd Georgeot, Winston Churchillt, Kossuthot a szubjektív államférfiak típusába számítjuk, balgaság volna azt hinni, mintha ezeknek fényes esze nem játszott volna szerepet politikájukban. Itt csak az észnek és az érzelmenek mint lelki mozzanatoknak túlnyomósága forog szóban. Néha egészen meglepő a kettő szerencsés egyensúlya, mint Bismarck, Cavour, Gladstone, Thiers, Mussolini alakjában: heves vértüket a kellő pillanatban az ész szuverénitása alá tudják fogni; ésszt és szenvedélyt, logikus gondolkodást és intuitív megérzést, hideg értelmet és lángoló pátoszt, szabályosságot és szabálytalanságot, rendszerességet és rendszertelenséget, fantáziát és valóságérzéklet, elvhűséget és alkalmazkodást, merevséget és rugalmasságot, egészenlátást és részletbehatolást, hideg tartózkodást és meleg közvetlenséget a szükséges időpontban egyesíteni tudnak sokrétű, gazdag egyéniségükben.

A legtöbb egyén fejlődése folyamán fiatalságában a szubjektív típushoz tartozik, öregségében az objektív típushoz közeledik, férfikorában pedig a kettő átmeneti formáját képviseli.

Az ifjúpolitikusban legtöbbször a szubjektív embertípus ismertetőjegyei maradék nélkül jelentkeznek: az érzelem és indulat az erőtől duzzadó, a benne szunnyadó erőket kibontakoztatni vágyó ifjúnak legfőbb lelki indítéka. Szenvédeyes rokon- és ellenszenv, kíméletlen bátorság, felfokozott önérzet és becsvágy fűti, melyet az élet tapasztalatai még nem tettek óvatossá. Rendszerint a nemzeti szabadság vagy társadalmi reformok eszménye úzi a politikába: friss, hamvas idealizmus feszíti lelkét, amelyet a valóságos életnek, az emberek természetének alapos ismerete még el nem hervasztott. Ezért az ifjúság a politikában túlnyomóan a radikalizmus képviselője: túlzó kritikával, a meglévő hagyományos rend ellen való lázadással kezdi; teljesen új társadalmi rendet akar, reformokat, de nem félig, hanem egészen, gyökerestül és következetesen, nem nézve se jobbra, se balra. Világból dogító politikai hivatást érez, a maga bélyegét akarja az egész világra

rányomni. Ezért gyűlöl minden hagyományos korlátot, mely eszméi diadalmas előrenyomulásának útjában áll. Értékelő felfogása progresszív; a hagyományos értékeket kikezdi, új értéktábláért küzd: ebben látja a haladást. A múltat nem becsüli, gyökeresen szakítani akar vele, hogy az észől megszerkesztett új állami-társadalmi rendet megvalósíthassa; ahisztorikus, mert naiv racionalista; racionalista, mert még nincsen élettapasztalata; idealista, mert azt hiszi, hogy a valóságot az ész alapján tetszés szerint formálhatja. Ezért a legtöbb új mozgalom az ifjúságból indul ki. Noha a racionalizmus az ifjúság lelki akaratának egyik jelentős jegye, ez távolról sem jelenti a valóság feltételeit komolyan és sokoldalúan mérlegelő objektív észnek uralmát, hanem csak a „tisztá“ ész és fantázia hatalmát, mely erős ösztönszerű érzelmi motívumoktól hajtva, az eszmék légüres terében szerkeszti meg egy ideális valóság képét, tele szubjektív vonásokkal. Minthogy az ifjúságnak még nincsen múltja, addigi tettei vagy művei jogcímére még a reformok terén nem hivatkozhatik, ezért legfőbb jogcíme maga a fiatalsága: csak az ifjúság az eleven mozgó erő, a kiáradó vitalitás, mely lehetőségeket képvisel, csakis neki lehetnek friss ideáljai. Az ifjúságnak a lehetőség a legfőbb kategóriája: potendaliter még minden. Persze arra a fiatal politikai titánok nem gondolnak, hogy egy emberöltő múlva maguk is már ideáljaikkal együtt elavult régiségekké száradnak. „Az ember — mondja Széchenyi — életének első felében ostobaságokat követ el, amelyeket aztán második felében jóvátenni iparkodik.“ A fiatalok először mindig rombolni akarnak: ez a reformoknak első útja. A forradalmakat a fiatalok szokták kirobbantani: később azonban konzervatív, kövér tekintélyekké higgadnak. Paradoxonnal szólva: a radikális csak még fiatal konzervatív; \$ a konzervatív csak megöregedett radikális. A különbség csak az, hogy amíg fiatal, addig megszerezni iparkodik azt, amit mint öreg megtartani akar.

Az öreg politikus többnyire az objektív ember típusának képviselője: az értelem nyugodt megfontolása lép az érzelmek és szenvedélyek uralma helyébe. „Minden ember Ádám — mondja Goethe —, mert egyszer kiüzetik a forró érzelmek Paradicsomából.“ A test gyengülésével a lelki élet vesztit aggresszív erejéből, többé-kevésbé intellektualizálódik. A fiatalság szemléletességét és plasztikus képzeletét felváltja a sok élettapasztalat fogalmi csapadéka, az absztrakció. Az öreg embernek hatalmas akaratot kívánó tervei már nincsenek, inkább a fiatalok kész terveit szereti bírálni nagy életismerete jogcímén, fáradt és fásult lelkisége óvakodik a mélybevágó reformoktól. Szellemi habitusa a politikában általában konzervatív: nincs már fogékonysága az új értékek iránt, nem érti meg őket. Ezért az öregedő ember az új politikai áramlatokban kényelmetlenül érzi magát, sok mindent rosszul lát és ítél meg: „a legolvashatóbb írás is olvashatatlan alkonyaikor“ (Goethe). Erős hajlama van a fölényes kritikára, miután a maga alkotóereje már kiapadt. Ez a kritikai szellem az öregnél a gyengeség jele, nem úgy, mint a fiatalnál, akinél a túláradó életerő kiömlése. Az öreg már inkább csak analitikus, míg a fiatal szintetikus gondolkodó, mert az öreg csak a régít akarja megőrizni, míg a fiatal újra

vágyik, a régi lerombolása árán is alkotásra sóvárog. „Majdnem minden nagyot — mondja a fiatal Disraeli egyik regényében — a fiatalság csinált!” (Almost everything that is great has been done by Youth. Coningsby III. 1.) Az öregben a teremtő, eleven, plasztikus erő fokozatosan elenyed, tartalomhíjas formalizmussá merevedik. Ez persze csak az általános típus, mely alól számos kivétel van. Ahogy vannak öreg teremtő lángelmék a tudományban és művészetből (Platon, Kant, Michelangelo, Tizian, Rembrandt, Verdi, Goethe, Ibsen), akik nagyot alkotnak, éppúgy vannak alkotó erejű agg államférfiak is (id. Pitt, Disraeli, Gladstone, Thiers, Clémenceau, Briand, Bismarck, XIII. Leó, Kossuth, Deák). Az öregkor politikájának a sok élettapasztalat nyomán megvan a maga nyugodtabb, filozofáló stílusa, mintegy felülről való megvilágítása és nemes koloritja. Az egyén ugyanis nem valami monaszként elszigetelten fejlődik, hanem folytonos benyomásokat kap a környezettől, amelyeket a maga módján lelkiileg feldolgoz. Ez az egyéni lelki fejlődés folytonos, bár sok zökkenő változáson is megy keresztül, míg végre az öregkorban az individuáció kiteljesedik: mindent kibontakoztatott már ekkor az egyén, ami lényében bennerejlett. Ezért szeretik a fejlődő, nem kész fiatalokkal szemben a művészek az öregeket ábrázolni, mint Michelangelo, Dürer, Rembrandt. Az öreg a már kiérlelt, kiforrott, befejezett ember, aki már nem áll változás, fejlődés, új sorsfordulat előtt. Innen nyugalma és türelmessége. E ponton sajtósággal paradoxonnal állunk szemben: a fiatal türelmetlen, nem akar egy pillanatot sem elszalasztani, rögtön akar cselekedni, mintha éppen ez volna utolsó alkalmja a cselekvésre s már nem állna életében több idő rendelkezésére: az öreg viszont lassú, nyugodt, türelmes, nem siet, mintha még nagyon is ráérne, mintha még sok ideje lenne hátra.

A fiataloknak és öregeknek ez az ellentétes típusú lelki alkata egymás ellenfeleivé teszi őket. Az apák és fiúk szemben állanak egymással: amíg fiatalok vagyunk, támadjuk az öregeket, s amikor megöregsünk, elégedetlenek vagyunk a fiatalokkal. A nemzedékeknek ez a küzdelme azonban, úgy látszik sohasem volt oly éles, mint éppen ma. A világháború a történetnek hirtelen hatalmas lökést adott, óriási rétegeltolódást idézett elő, mint ahogy a történelmi korszakban egy-egy nagy geológiai forradalom: máskor egész emberöltő kellett ahhoz a lelki átalakuláshoz, amelyet most a világháború az új nemzedékben előidézett. A fiatalság értékérzése minden tárn gyors metamorfózison ment keresztül s hirtelen elűtött az öregek társadalmi, politikai, művészeti, irodalmi értékfelfogásától. Minthogy az értékelés érzelemszerű-irracionális, s logikusan nem bizonyítható, az öregebbek nem értik a fiatalokat és viszont. Kétségkívül a súlyos gazdasági helyzet is kiélezi az ellentétet: a munkanélküli, állástalan nyomorgó fiatalság irigyli a régen beérkezett, jólélő öregeket. De az ellentétnek mélyebb oka is van, amire már évtizedekkel ezelőtt Faguet figyelmeztetett: a demokráciának mind nagyobb tért hódító formája. (Le culte de l'incompétence. Magy. ford. 120—126. lk.)

Primitív közösségekben, ahol a fejlődés lassú, az öregek uralkodnak, mert ők a tapasztaltak» Ők ismerik legjobban a hagyományú-

kát, a precedenseket, mindennek a történeti eredetét. Ezért a legnagyobb tiszteletben állnak: ősi kormányzati forma a gerontokrácia. A kezdetleges társadalom azért is jobban bizik az öregek, a pátriarchák tanácsában, mert szenvedélyeik már kihűltek, nem indulatosak és szeszélyesek, tárgyilagosan tudnak ítélni, egyéni becsvégy nem sarkallja őket. Az öreg és a bölcs, a geronésasophos a görögöknél majdnem egyet jelent. Az öregek tekintélyét azonban, melyet sok élettapasztalatuk, emlékezetük biztosított számukra, fokozatosan letördelte az írásnak, a könyvnek elterjedése. Ahhoz, amit addig — mint Faguet kifejti — csak az Öregek tudtak, most a fiatalság könnyen és gyorsan jutott hozzá. Az öregek emlékezete nem volt többé „a nemzet könyvtára“, a fiatalok is könyvekből gyorsan mindenről tájékozódhattak: nem szorultak már rá annyira az öregekre. De a tudás demokratizálódásával párhuzamosan az Öregek tisztelete is megfogyatkozott, egyben a történeti hagyományok kultusza is alászállott. A görög felvilágosodás és demokrácia vígjátékírói már mint unalmas fecsegőket, veszekedő s makacs lényeket gúnyolták az öregeket. A színházjáró közönségnek ez tetszett, mert köztük természetesen több volt a fiatal, mint az öreg, de meg az öregek nem is jártak a színházba. A vígjátékíró tehát biztos volt sikerében, ha kitréfálta az öregek fonákságait.

Aristophanes és Plautus szellemében üldözi Moliére is az öregeket s a XVIII. századnak felvilágosodása, mint racionalista és demokrata mozgalom is ebben az irányban halad: nyűg neki az öregek konzervatív prédikációja és a „haladást“ akadályozó ellenállása. A fiatalos demokrácia az öregekben mindig a fejlődés kerékkötőit, a hagyományos kátyúk tisztelőit, a reformok hitetleneit, a múltnak konzerváló múmiáit látja, tehát ellenségnek tekinti. Az öregek tiszteletet követelnek koruknak, de „a tömeg nem tisztel, hanem szeret, felhevül, lelkesedik, fanatizálódik, még azt sem tiszteli, akit szeret“. (Faguet). Hisz a szeretet meleg érzélem, a tisztelet pedig hideg érzélem, az utóbbira a tömeg nem képes: vagy szeret vagy gyűlöl, de nem tisztel. Ha pedig az öregek érzik, hogy nem tisztelik őket, tompa rezignációval visszavonulnak, nem mernek tanácsot adni, félnek a fiatalok brutális erejétől, belsőleg cmigrálnak. Ma is, amikor különösen éles a régi és az új nemzedék küzdelme, az öregek már belefáradni kezdenek a harcba, sőt maguk kiáltanak itt-ott a fiatalok után. Nicolas Murray Butler, az amerikai tudományosság és közélet egyik legkiemelkedőbb régi vezető egyénisége, a Columbia-egyetem elnöke, hangoztatja, hogy a régi emberek, akik a világháború előtt és alatt vezették a népeket, nem képesek rozsdás gondolatvágányaikból kitérni. Régi, elavult elmekátyúk kultuszát űzik, kopott formulákat gargalizálnak s az életnek friss és új forrásaiból nem merítenek. „Az élet megváltozott s ők behunyják szemüket: közben pedig a fehér fekete, a világos sötét lett. Az öreg emberek makacsságától elpusztul a világ.“ A gerontokrácia szó tehát, mint az Újvilág vezéregyéniségének szavaiból is látjuk, óriási jelentésváltozáson ment keresztül: valamikor a kegyeletnek s tiszteletnek politikai fogalma, ma a köztudatban a kormányzásnak bizarr, kigúnyolt, fonák formája, habár a szó maga a

politikai terminológiában most is uralkodik: ma is van „senatus“, vannak „senator“-ok. Az örök harc ma is tovább folyik, de mintha élesebb fegyverekkel. A világháború csataterét megjárt s azóta fõlsarjadt nemzedék meg van gyõzõdve, hogy a magukat túlélte õregek az õ boldogulásuk kerékkõtõi; s a makacs õregek azt hiszik, hogy a fiatalok, ha nem vigyáznak rájuk, mindent romba döntenek: „az apáknak — mondja Nietzsche — sok a dolguk, ha jóvá akarják tenni, hogy fiaik vannak.“ Az õregek a beati possidentes, akik éltükön át gyűjtött termésükből és munkaterükből nem akarnak, bár élõ anachronizmusok, semmit sem átengedni a fiataloknak. Ezek meg rerum novarum cupidi, akik égnek a vágytól, hogy az õregeket félretolva, õk is dolgozhassanak a bennük forró eszméért, õk is gyűjtsenek s ha elkésve is, de beérkezzenek. Az õregek görcsõsen a múlthoz ragaszkodnak, a fiatalok a jövõt formálják s mindketten mégis a jelenben élnek. A természet örök rendje, hogy összeütközzenek s az élet drámájában a nemzedékek felváltásáig egymást.

Ebbe a drámába azonban a mai kornak rohanó szelleme, meggyorsult járása mint új motívumot az õregeknek egy sajátos mûfogását szõtte bele: a fiatalságnak illúziókeltését; Kétségkívül a vitális erõnek, az élet kívánatos energiakifejtésének az ifjúság a képviselõje. Ezért ma az idõsebbek is az ifjúság látszatát akarják magukra öltetni. Ebben nagy segítségükre van a kornak hihetetlenül gyors életüteme. A modern élet ritmusa sebesen lüktet; mindazt, ami tegnap történt, az új impresszióknak árja hirtelen magával ragadja és elmosza, már tegnapot is feledésbe temeti. Így a múltnak nincsen reliefje: a tegnapi i\$ már régi; ami múlt, az egyformán múlt. Az emberek aztán ösztönõse», ennek megfelelõleg viselkednek: úgy tesznek az õregebbek, mintha sohasem öregednének, viszont a gyermekek úgy tesznek, mintha már meglett emberek lennének (Nietzsche szavával „fáradtan, õsz hajjal születnek“). Az életkorok különbsége elmosódik, de vele az õregebb kornak tekintélye és tisztelete is aláhanyatlík, sõt megszûnik. A fiatalok »z õregebbek presztizskellékeit öltik magukra, maguk a valóságos õregek pedig mindenáron fiataloknak akarnak látszani: úgy mozognak, öltözködnek, viselkednek, mintha bohó fiatalok lennének. De ezzel eleve lemondanak az õregeknek járó tisztelettrõl, maguk temetik be azt az árkot, mely tisztos távolságba állította õket a fiatalokkal szemben. Így van ez a politikai életben is: az õregek sokszor olyan radikális életerõvel kacérkodnak, ami csak a fiatalokhoz illik, de hozzájuk méltatlan. Számos öreg államférfi j u v e n i l i z m u s b a n szenved, az örökifjút játssza, fiatalos politikai csínyekre hajlamos, a radikális áramlatokhoz való tüntetõ csatlakozással akarja mutatni, hogy még fiatal, tetszeleg a fejlõdésképesség látszatában. Az ilyen önmagát voronovizáló öreg politikus azt képzeli magáról, hogy újra fegyverrengetõ Achilles, pedig már hajlotthatú, fogatlan Thersites, akire valóban illik Goethe szava: „Öregkorban radikálisnak lenni, minden örület tetõpontja.“ A fiatalságnak kétségkívül nem kiváltsága az idealizmus: addig vagyunk fiatalok, míg vannak ideáljaink. Csakhogy természetszerûen mások az ideáljai a tüzes fiatalságnak s mások a tapasztalt bölcs kornak. Az elõbbihez a szépség erénye illik, az utóbbihoz már inkább az erény szépsége.

Az ifjúkor a szubjektív, az öregkor az objektív lelki típus természetes képviselője. A kettő közé esik, mint átmenet, a férfikor, melyben az objektív és a szubjektív típus keverődik, az érzelem és az értelem kiegyenlítődik. Ez a komoly alkotás kora: a pusztá életkiélés és a célokat megvalósító mű egyensúlyba kerül, az indulatok feszültségét a valósághoz simuló okosság mérsékli; az ifjúkon naív lelkesedés már lelohadt, sok illúzió szertefoszlott; a férfi már nem forradalmár, de reformok után vágyik, mert fogékony az új értékek iránt. A politikának nem tapasztalatlan ifjú, hanem erősakarátú férfikorú titánjai kerekednek felül a valóságon: a Peliont az Ossára tornyozzák és sikerül megmászniok az Olymposzt. Arra a kérdésre, vajjon melyik szenvedély erősebb az államférfiban: a revolúció-e vagy a konstrukció? Mussolini ezt felelte: „Az életkortól is függ, amelyben az ember az egyiket vagy a másikat csinálja. A negyven-ötvenéves embe- inkább konstruálni akar, különösen, ha a forradalom már mögötte van/. (Gespräche, 108.)

Ezek a típus szempontok, melyeket az életkorok politikai pszichológiája számára megszerkesztettem, történeti példákkal való igazolásra alig szorulnak. Hisz nemcsak a politikának, hanem az egész életnek minden területét átfogják: a fiatalok és öregek lelki alkata azonos akár a tudományos, akár a művészeti-irodalmi, akár a közélet pályáján. Csak néhány történeti illusztrációra szorítkozom.

Nagyon jellemző a politikai gondolkodásnak korkülönbség okozta differenciájára az öreg Kaunitz kancellár és a fiatal II. József császár viszálya. Elvi világfelfogásuk lényegében ugyanaz: a felvilágosodás racionalizmusa. Külpolitikai programjuk is azonos: e növekvő porosz hatalom megtörése, főképp az oroszbarátság útján. De az egy célhoz vezető utakat és eszközöket másképpen látja az öreg és a fiatal. Kaunitz a régi uralom síma grand seigneur-je, akiben az akaraterő már megtorpant; II. József szinte polgári gondolkodású fejedelem, de emellett fiatalos hatalmi tudatában makacsul szilárd. Egymással folytatott viaskodásuk két nemzedék lelki küzdelme.

A fiatal politikus rendszerint radikalizmusra hajlik s csak később higgad konzervatívvá. Ezt az utat járja Disraeli, aki először igen progresszív programmal próbálkozik, de aztán erősen mérséklődik; férfi korában már a megújult konzervatív tory-pártnak vezére, aki a régi tömlőkbe új bort önt. Regényeiben a „fiatal Anglia“ képét szerkeszti meg, főképp társadalmpolitikai szempontból (Coningsby or the new generation 1844; Tancred or the new crusade 1847), a régi brit államgondolat keretét új célokkal tölti meg, szervesen fejleszti tovább a meglévő társadalmi rendet, a választók számát megkét-szerezi, hogy az alsóbb szociális rétegek is fokozatosan folyhassanak be a birodalom sorsának intézésébe.

Félszázadig nagy parlamenti ellenfele, Gladstone fordított utat jár: először konzervatív s aztán néha a radikalizmusig liberális, a progresszív demokrácia harcosa. Olyanok a politikai eszményei, amelyeket végrehajtva, a régi Anglia alapjait rengeti meg. Ő, aki fiatalkorában az állami szuverénitást az egyházakra is ki akarja terjeszteni, mert az államban Isten hatalmi eszközét látja, öregkorában az

állam és egyház szétválasztására gondol. Másik, akkor radikális gondolata az *ir home rule*, mely saját pártját is megdöbbsenti és kettéhasítja.

A világháború a régi öreg politikusok műve, melyben a fiatalok hullottak el. Meglepő, hogy a nemzeteknek a háborút vezető kormányelnökei milyen előrehaladt korúak; Angliában az öreg Asquith, Olaszországban az agg Boselli, Németországban a hetvenötéves korában kancellárságot vállaló Herding, Franciaországban a hasonló korú, de tüzes és erélyes Clémenceau, nálunk a már erejevesztett Wekerle. A visszahatás a fiataloknak a háború végén egész Európát végigsöprő forradalma és sok helyütt tartósabb kormányrajutása. A megújulást a nemzetek a fiatalabb nemzedéktől várják. Ez egészen elvszerű Mussolini fasizmusában. „A korhatár — jelenti ki Mussolini — nálunk nem számít, sem fölfelé, sem lefelé, de az ifjúság általában nekem kedvesebb. Kiváló ifjú erőket nagy felelősséggel ruháztam fel: Grandit, Stefanit, Volpit, Gentilet és másokat tetteikben megfigyeltem, beszélgetés közben kifürkésztam és örülök, hogy ilyen emberek kezdeményező módon cselekszenek.“ (Gespräche, no.)

Ez a *giovanezza* politikája. De azért Mussolini minden két-három évben kicseréli fiatal minisztereit. Amikor 1932 nyarán Grandit a világ nagy meglepetésére a külügyminiszterség alól felmenti, külön hangsúlyozza, hogy a vezető személyek gyakori felváltása a fasiszta politika egyik vezérgondolata. Az első ok az, hogy a vezetők elfáradnak, ha mindig egyhangúan ugyanazt az állást töltik be \$ a routineba belemerevednek. A másik ok: időről-időre a fiataloknak új meg új csoportja kap vezető szerepet. Harmadik ok: az emberek megújják mindig ugyanazt a vezetőt. Mussolini magát kivételnek minősíti, nem azért, — úgymond — „mert magamat többre becsülném, mint másokat, hanem, mert az én munkám változatosabb.“

KORNIS GYULA